

•
LA CIUTAT ÉS UN BOSCH
•

*Investigacions col•lectives
per a la profusió
d'imaginariis urbans*



Exposició de construcció cívica i habitació popular, Museu Social de Barcelona, 1916. Arxiu Adolf Mas.

INTRODUCCIÓ

El projecte parteix de l'exposició de *Construcció Cívica i Habitació Popular* que Cebrià Montoliu (1873-1923) va organitzar al Museu Social de Barcelona l'any 1916. Aquesta es basava en el treball començat per Patrick Geddes al seu Index Museum de Edinburgh fundat el 1892, i que va continuar amb la *Cities and Town-Planning Exhibition* presentada a Londres el 1911, i que va viatjar a l'Exposició Internacional de Gant l'any 1913, a on va ser visitada per Montoliu. A través d'aquestes exposicions, Geddes va articular un estudi orgànic de les ciutats occidentals, entrelaçant geografia, ecologia, història i sociologia, per aplicar una visió integral de la ciutat-regió que analitzava els condicionants ambientals i materials en la formació de les col·lectivitats urbanes amb l'objectiu d'implementar una reforma cívica. Format com a biòleg en el context del darwinisme social, Geddes va elaborar una visió de l'evolució des de la cooperació i el mutualisme, influenciat per la seva amistat amb els geògrafs anarquistes Elisée Reclus i Pyotr Kropotkin.

A Barcelona, Montoliu va adaptar aquest mètode per traçar una història material i de la evolució urbana de la ciutat i dirigir-la cap a la Ciutat Jardí. A partir de gravats de la ciutat antiga, d'edificis desapareguts, projectes no realitzats, presents i futurs, i imatges de la ciutat actual, l'exposició articulava un anàlisi visual i comparatiu per identificar l'especificitat local i plantejar una solució al “problema de l'habitació.” La intenció de Montoliu era agrupar la perspectiva ecològica de la Ciutat Jardí amb models de propietat pública per garantir l'accés a l'habitatge i la millora de les condicions de vida, malmeses per els efectes de la industrialització com la insalubritat i la densitat.

Montoliu, va ser el primer traductor al català de Emily Brönte, William Morris, John Ruskin i Walt Whitman, bibliotecari del Museu Social, director del seu Butlletí, impulsor de la Societat Cívica La Ciutat Jardí, i delegat de la mateixa a l'Institut Municipal d'Habitació Popular, un altre intent – fallit – per crear un parc públic d'habitatge a la ciutat. Per Montoliu, el Museu Social havia de ser una “zona neutral” de la lluita de classes, un centre de recerca sobre la ciutat, un laboratori social per a la implementació de reformes en urbanisme, habitatge i món del treball. La seva visió va topar amb els interessos de la classe dominant, especialment en la visió de la ciutat, i l'esperit paternalista dels estaments de La Lliga que dominaven les institucions en aquell moment. Per Montoliu, l'exposició de *Construcció Cívica i Habitació Popular*, havia de ser un impuls per a la creació d'un Museu Cívic, un nou centre d'estudi, que ara sí, apliqués la metodologia d'investigació qualitativa, la ciència cívica de Geddes, per propiciar la transformació urbana. Així, l'Exposició Internacional proposada pel 1917 i que finalment es va dur a terme el 1929, era per Montoliu l'ocasió perfecte per tal de propiciar aquest nou museu.

El Museu Social de Barcelona només va durar deu anys, de 1910 a 1920, tal vegada perquè no va poder complir la seva funció de



Exposició de construcció cívica i habitació popular, Museu Social de Barcelona, 1916. Arxiu Adolf Mas.

mediació laboral, urbana i social en el context de la dècada llarga i convulsa que va des de la Setmana Tràgica al Cop d'Estat de Primo de Rivera. Tot i la seva curta durada el Museu Social ens proposa un repte interessant, pot un museu, encara més, pot una exposició ser una eina d'investigació qualitativa i un camp de proves per avançar en la transformació urbana en un context de crisi democràtica i ecològica?

PROJECTE

El projecte que presentem en col·laboració amb l'Arxiu Històric del Poblenou busca actualitzar la metodologia de Geddes i Montoliu per llegir la ciutat actual. A partir de traçar la història social i material d'una illa del districte de Sant Martí, el projecte tracta com el procés de gentrificació ha afectat l'ordenament urbà, produint una experiència simulada i eliminant la capacitat d'imaginar altres formes d'habitar la ciutat.

L'illa de Pallars-Agricultura-Veneçuela-Josep Pla era originalment una zona d'horts a prop de la font de Sant Genís. La Caixa de Pensions la va adquirir amb la idea de crear una Ciutat Jardí ideada per Jeroni Martorell, que va ser inclosa a l'exposició de Montoliu, i presentada al número de Desembre de 1916 de la revista Civitas, publicada per la Societat Cívica la Ciutat Jardí, i dirigida per Montoliu. El projecte de "cases barates" tallava l'illa de Cerdà en quatre seccions deixant una plaça interior i oferia quatre tipologies de cases de dos i tres plantes amb jardí partic-

ular. El projecte mai es va realitzar (en desconeixem encara les raons) i l'any 1935 es va inaugurar un camp d'esports que durant dècades va servir als empleats de La Caixa, al barri i va ser el terreny de joc habitual de l'equip de futbol Alegria. L'illa es va incloure al 22@, i al principi de crisi econòmica de 2007-08, la Caixa la va vendre a Renta Corporación i aquesta a BRE Barcelona Nido SL, una filial de Blackstone. A partir d'aquí comença la reestructuració de l'illa que ha acabat ocupant-se amb Aparto Pallars, una residència d'estudiants, la Toulouse Business School, una acadèmia internacional de negocis i un edifici encara en construcció actualment.

El canvi en el model productiu de Barcelona, de les fàbriques als edificis, basat en una lògica extractiva que afavoreix la despersonalització i la precarietat, demostren una ciutat a l'extrem oposat del que imaginaven Geddes i Montoliu. Per ells, la crítica a la ciutat industrial, era també una crítica al creixement il·limitat, a l'especulació i a la degradació social i ambiental. Per contra, la Ciutat Jardí, era un intent de fer una ciutat saludable, connectada al territori ecològic, auto-suficient i híper-local. En les seves investigacions, Geddes i Montoliu van anticipar una comprensió material i performativa de la ciutat, entenent les influències entre la construcció de l'ambient urbà i la formació de la sociabilitat, entrelaçant hàbitat, habitants i hàbits. Seguint la seva visió, l'estudi de les relacions socio-materials havia de propiciar una comprensió de les formes d'habitar la ciutat i com aquestes podien afavorir una evolució cultural, on la ciutat era un organisme més dins un ecosistema viu i col·lectiu, similar a un bosc.



1945



2022

INVESTIGACIÓ (Tardor 2024 - Hivern 2025)

El projecte obra un procés d'investigació col·lectiva amb les veïnes i sòcies de l'Arxiu Històric del Poblenou així com membres d'altres entitats culturals i socials del barri, activistes, investigadores i artistes. Amb elles, el projecte organitzarà una sèrie de sessions de treball per desenvolupar la investigació, revisant i actualitzant els mètodes de Geddes i Montoliu, aplicant-los en el context actual amb la intenció de portar a terme un programa públic d'activitats seguint tres línies d'interès:

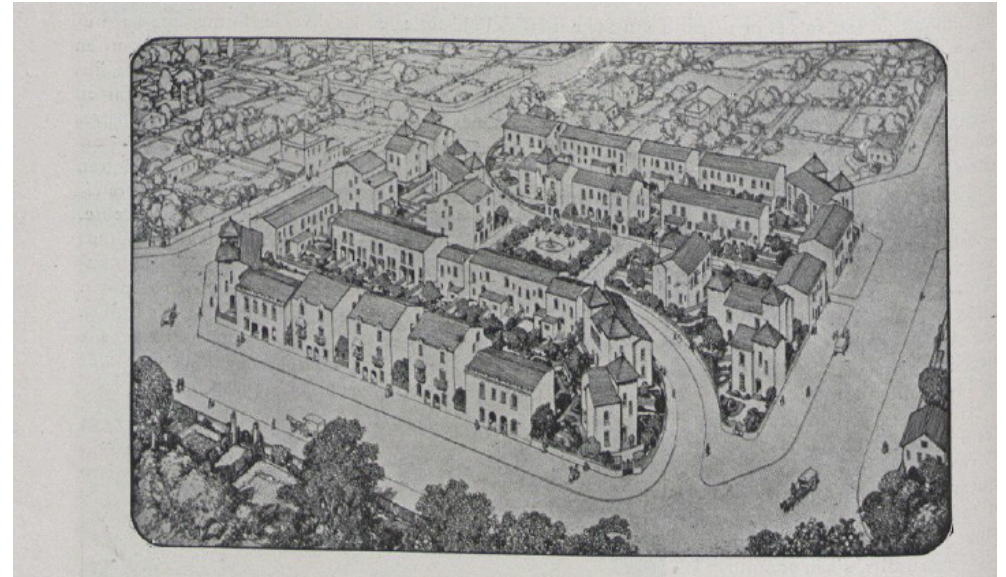
La primera, es centra en l'impacte de Blackstone, de les seves estratègies d'inversió i com aquestes imposen una nova organització de l'ús de l'espai públic. L'objectiu és crear una cartografia crítica que traci els efectes d'aquests canvis en el teixit del barri, per entendre els vincles entre polítiques públiques i la implantació de dinàmiques extractives que connecten l'illa de Sant Martí amb xarxes internacionals, evidenciant la desfiguració d'allò local. Els contra-mapes son aquí una eina per situar i

endinsar-se en les realitats del barri, un mètode que prové de la geografia anarquista per qüestionar la dominació de l'espai i desvelar com s'estructura el procés de gentrificació.

La segona línia, rastreja les relacions socio-materials, és a dir, les reciprocitats entre l'ambient construït i la formació de la sociabilitat. Aquesta línia desenvolupa un treball de camp per analitzar com la nova aparença del barri, tan dels carrers com dels espais domèstics, facilita un nou esquema mental que reproduïx els codis genèrics de la globalització. Combinant la anàlisi visual amb una atenció al disseny d'espais, aquesta línia busca explorar com s'escenifica la imposició d'un gust global, demostrant la significació buida de l'estètica i la sensibilitat mainstream.

La tercera línia activa la memòria col·lectiva del barri per bussejar en la història emocional de l'illa. La intenció és fer visible les múltiples capes que han anat acumulant-se al llarg dels anys, entrellaçant llocs, imatges, cossos, objectes, documents i testimonis. A través de crear assemblatges d'objectes i composicions visuals la voluntat és expandir la investigació connectant amb el públic, implicant-los en la recopilació dels rastres que assenyalen la ciutat perduda.

A través d'aquestes línies de treball, el projecte actualitza la metodologia de Geddes i Montoliu per analitzar com la gentrificació de Barcelona i del barri de Provençals de Poblenou, afecta les formes d'habitar i imaginar la ciutat. Si bé, la gentrificació anul·la l'especificitat local per imposar un model genèric d'experiència urbana, aquesta implica també una visió de la ciutat com un cos passiu i disponible.



Projecte de Ciutat Jardí de 1915, inclòs a la exposició organitzada per Montoliu.

Les línies de treball del projecte es desenvoluparan en diferents grups amb la intenció de preparar una exposició i un programa públic a la seu de l'Arxiu Històric del Poblenou. Com Geddes i Montoliu, l'exposició és una eina d'investigació en si mateixa, una forma d'explicar la ciutat de forma visual i sensorial, involucrant al públic en un ambient informatiu i sensorial. Al analitzar la gentrificació el projecte traça els impactes ambientals i les desigualtats socials en la reconversió de l'espai urbà, convidant al públic a reflexionar sobre el model de ciutat i el seu futur.

Edifici actual que ocupa la vessant sud de l'illa



XAVIER ACARÍN WIELAND és comissari i docent, interessat en la performativitat material, els estudis urbans i la història de les exposicions. Els seus projectes s'han presentat a Elastic City, Chez Bushwick, Peekskill Project 6, the Abrons Arts Center, ESTE Gallery, Knockdown Center, Wendy's Subway, ISCP i PS122 Gallery a Nova York. La Ira de Dios a Buenos Aires, HIAP i Muu Gallery a Helsinki, i a la Fundació Mies van Der Rohe, Reial Cercle Artístic, Caixaforum i Galería ADN a Barcelona. És co-autor dels llibres *Designing Experience* (Bloomsbury, 2014), *Dear Helen* (CCS Bard, 2014), *Davant la Imatge* (Comanegra, 2016), i *Itziar Barrio* (Skira, 2024). Ha escrit textos per exposicions a Galería Jorge López, Centre d'Art Tecla Sala, P.A.D. Gallery, Galería Rosa Santos, i Participant Inc; i també ha publicat articles a *Exibart*, *El Periódico*, *A-Desk*, *Culturas-La Vanguardia*, *Esnorquel*, i *Terremoto*. Actualment, és professor a EINA, Parsons School of Design, School of Visual Arts, i Istituto Europeo di Design, i estudiant de doctorat al departament de Cultures Visuals a Goldsmiths-University of London.